

lovgivning vedrørende kønsdiskrimination kun har begrænset betydning, hvilket de fleste formentlig er enige i.

Som det vel er fremgået af mine kommentarer til KW's slutkapitel, synes jeg ikke det er en god ide at definere kvinders retsstilling, som hun har gjort. Og jeg synes definitionen harmonerer dårligt med det strukturalistiske udgangspunkt. Hvis man tænker ud fra strukturalismen, må man vel anse det for strukturelt bestemt, hvad der er de dominerende sammenhænge mellem kvindekøn og ret. Det kan ikke være noget den enkelte forfatter frit kan konstruere ved at vælge den ene eller den anden definition af kvinders retsstilling. Hvis man ser på hele retssystemet i forhold til kvinders sociale stilling, er det for mig at se sådan, at det et givet retssystem har at sige om kvinders sociale stilling i nogle perioder bringes til udtryk i formelt særbehandlende (kønsdiskriminerende) regler og i andre perioder i andre slags regler, f.eks. socialt kønsrelaterede regler. Hvis man vil studere en periode, hvor de vigtigste sammenhænge mellem kvinders sociale stilling og retten på det retlige plan fremtræder i kønsdiskriminerende regler, så er det en god ide at definere kvinders retsstilling som KW har gjort. En sådan periode forelå i den tidlige kapitalisme. Men hvis man vil undersøge en periode som f.eks. tiden efter ca. 1960, hvor de vigtigste forbindelser mellem ret og kvindekøn går udenom det biologiske kønskræterium, så afsporer man sine studier ved at definere kvinders retsstilling som KW gør. Efter min mening burde hun have brugt en bredere definition, hvis indhold hun så kunne præcisere i forskellige retninger med henblik på forskellige perioder.

Ruth Nielsen

Kvindearbejdsret

Anmeldelse af *Ruth Nielsen »Kvindearbejdsret«*.

Udkommer på Kvinderetlig skriftserie, Juristforbundets Forlag, februar 1979.

Ruth Niensens oversigtsværk handler om »socialt kvindekøns retsstilling i arbejdslivet i Danmark i perioden fra ca. 1960 til midten af 1978 herunder om ligeløns- og ligebehandlingsreglerne«. ¹

Hendes hensigt med værket er »at give en analyserende beskrivelse af de arbejdsretlige regler, der handler om kvinde- og ligestillingsproblemer med det retspolitiske sigte at påvise, hvordan de hindrer eller fremmer socialt kvindekøns integration i arbejdsstyrken«. (p. 2)

Ruth Nielsen (RN) bruger betegnelsen »socialt kvindekøn« som »samlebetegnelse for en række socialt typiske kvindelige karakteristika i et givet samfund« (p.1). – De forhold hun især drager frem som værende typiske for kvinder i Danmark efter 1960 er følgende tre forhold:

1. Kombinationen af familie og arbejde
2. Lav arbejdsmarkedstilknudning, særlig deltid.
3. Kønsopdelingen af arbejdsmarkedet (p.1)

Det er disse forholds retlige aspekter, hun ønsker at undersøge i sin bog.

Om bogens egen baggrund

Bogen er blevet til bl. a. på grundlag af materiale RN har udarbejdet til og benyttet i sin ulønnede kursusfagsundervisning i kvinderet på Københavns Universitet i perioden fra 1975 til nu. – Det er måske karakteristisk for de vilkår, udforskningen af aktuelle retsforhold set ud fra en kvinde-specifik synsvinkel har, at forskningsarbejdet er udført af en ekstern – altså ikke forskningsforpligtet – lektor i et helt andet fag, end det bogen behandler.

Selvom det ikke omtales, vidner bogens egen tilblivelsesproces og status i universitetets produktionshierarki – hvor den heller ikke er skrevet som afhandling af hverken den ene eller den anden slags – således om arbejdsvilkårene for kvinder.

Om bogens teori og metode

Ruth Niensens bog indeholder som allerede nævnt »en analyserende beskrivelse«. Udgangspunktet for analysen er kvinders og mænds forskellige situation i forhold til lønarbejdet og til det ulønnede reproduktive arbejde. Hendes holdning er, at disse forskellige situationer bør tilnærmes hinanden mest muligt.

Bogen indeholder hverken eksplicite teoretiske eller metodiske afsnit,

1. Mine sidehenvisninger stammer fra en kopi af manuskriptet, så de kan kun være en vejledning for, hvor i bogen citaterne stammer fra.

hvilket forekommer mig at være en mangel, selvom jeg udmærket er klar over de vanskeligheder, der er forbundet med disse overvejelser.

RN gør opmærksom på, at den traditionelle juridiske disciplinopdeling er utilstrækkelig til at kunne belyse de områder, hun behandler, men kommer ikke nærmere ind på baggrunden herfor og konsekvenserne af det.

De følgende bemærkninger om værkets teori og metode bygger derfor på mine egne foreløbige vurderinger og udledninger på grundlag af bogens indhold og systematik.

Teoretisk tager bogen sit udgangspunkt i, at det er adskillelsen af produktion og reproduktion, der er afgørende for kvindens situation. Men jeg synes der mangler en afklaring af, hvorfor denne adskillelse får et forskelligt udslag for kvinder og mænd.

Kvindens historisk bestemte særlige ansvar for både den mandlige arbejdskrafts reproduktion, arbejderklassens reproduktion, og – efterhånden som hun selv bliver lønarbejder, også for sin egen reproduktion, betyder imidlertid, at adskillelsen af produktion og reproduktion får en anden karakter for hende end for de fleste (gifte) mænd. Adskillelsen går så at sige midt ned igennem hende selv, og giver sig udslag i, at hun også som lønarbejder får de problemer RN omtaler, nemlig kombinationsproblemerne mellem familie og arbejde, lavt kvalifikationsniveau og lav arbejdsmarkedstilknytning til et kønsopdelt arbejdsmarked. – Problemer som også kræver særlig retlig behandling, efterhånden som kvinderne bliver synlige på arbejdsmarkedet.

At kvinder efterhånden i højere grad bliver lønarbejdere (og dobbeltarbejdere) betyder derfor ikke, at modsætningen og adskillelsen mellem produktion og reproduktion ophæves. – Men hvis kvinderne skal kunne fungere som effektive lønarbejdere tyder det på, at det er nødvendigt, at denne adskillelse lægges udenfor kvinderne selv i højere grad end det hidtil har været tilfældet. – At reproduktionen altså offentliggøres, istedet for at være underlagt den privatisering, der stadig er dominerende.

Denne tendens til en frigørelse af kvinden fra det arbejde, der er knyttet til familiens og arbejdskraftens reproduktion, for at kvinden kan udgøre en mere stabil del af arbejdsstyrken, gør sig iflg. RN gældende på både EF-plan og nationalt plan. Hun betegner den i bogen som en tendens mod en stærkere integration af kvinder i arbejdsstyrken og afviser dermed den i øjeblikket populære opfattelse, at kvinden udgør en særlig hårdt ramt arbejdskraftreserve, der trækkes ud og ind af produktionen efter kapitalens forgodtbefindende.²

Men RN sætter efter min mening for få spørgsmålstejn ved baggrunden for og konsekvenserne af denne integration, som hun vurderer ret entydigt

2. Denne opfattelse, at kvinder er blevet en permanent del af arbejdsstyrken og ikke fungerer som arbejdskraftreserve, gøres også gældende i Elisabeth Flensted Jensen m. fl.'s bog om kvindebevægelse og kvindesituation i Danmark siden 68, »Mellem oprør og tilpasning«. Modtryk 1977.

positivt.

Denne manglende problematisering af integrationspolitikken gør, at kritikken af den retlige regulering af problemerne til tider bliver meget detaljeret og kvantitativt omfattende.

En grundigere teoretisk afklaring ville måske kunne have bidraget til at behandlingen af retsspørgsmålene kunne være blevet mere principiel.

Selvom RN tager sit udgangspunkt i den adskillelse mellem produktion og reproduktion, som marxister normalt arbejder med, og selvom hendes analyse er historisk og materielt funderet i og med hun ikke blot undersøger og vurderer reglerens baggrund og udvikling, mener jeg ikke man kan kalde hendes analyse marxistisk.

På den ene side rækker den på mange måder ud over de »traditionelle« marxistiske analyser, der normalt ikke beskæftiger sig med kønsspecifikke problemers betydning hverken for den genstand der udforskes, eller for den måde der forskes på. Her har de marxistiske analyser nogle klare begrænsninger, der har gjort dem u håndterlige og på visse områder uanvendelige som forståelsesramme for kvinders situation.

På den anden side har RN's analyse et sigte som er mere begrænset end en marxistisk analyses sigte (burde være).

For at analysen også skulle være en marxistisk analyse og ikke blot en konsekvensanalyse skulle den også analysere de grænser, der ligger i integrationspolitikken, ikke blot i henseende til dens manglende muligheder for en integration af kvinder i arbejdsstyrken og deraf følgende ligestilling med mænd, men også i henseende til dens muligheder og begrænsninger for en frigørelse af kvinder (og mænd). Der mangler efter min mening en stillingtagen for frigørelse – og ikke blot for ligestilling og integration.

Uanset om der er tilsigtet en marxistisk analyse eller ej, så mener jeg, at RN i denne bog har svigtet sin tidligere motivation for at beskæftige sig med kvinderet og kvinders retsforhold, nemlig kravet om emancipation, ikke blot i betydningen abstrakt ligestilling og kønsneutralitet eller borgerlig kvindefrigørelse, men i betydningen frigørelse af kvinden og menne-sket.

Det er muligt, at RN mener, at dette krav enten er så udvandet og indholdsløst, at hun ikke orker at gentage det, eller mener at det ligger implicit i udvælgelsen og behandlingen af emnet, hvorfor det er unødvendigt at fremføre det. I begge tilfælde er jeg i hvert fald uenig med hende.

Så meget om teorien og den holdning, der ligger til grund for bogen.

Metodisk er bogen bygget op som en undersøgelse af kompetencenorme indenfor de forskellige reguleringer, der behandles.

Organ- og apparatstrukturens sammensætning, sanktionsformers og fremgangsmåders udformning undersøges, og det indbyrdes samspil mellem kompetencerne undersøges med henblik på deres faktiske effekt. – Den historiske baggrund for reguleringens opståen fremstilles, men den manglende teoretiske afklaring betyder, at det bliver vanskeligt at udskille

relevante resultater, blandt alle de oplysninger anvendelsen af metoden giver.

Kompetencenormsanalysen er efter min vurdering en frugtbar undersøgelsesmetode, men den forudsætter nok, at det står nogenlunde klart, hvad det er, den skal bruges til. Ellers kan den let føre til en detailrigdom, der enten bliver uoverskuelig eller uoverkommelig at læse; i hvert fald hvis hele undersøgelsesforløbet skal skildres.

Om bogens anvendelse

Om selve værket anvendelse siger RN, at hun i hovedsagen sigter på to målgrupper: et kvinderegtigt publikum og et bredere retspolitisk publikum, samt at værket i øvrigt er ment som et indlæg i den almindelige debat om, hvordan kvinders stilling i arbejdslivet skal være, særlig om hvordan kollektive overenskomster, lovgivning og andre retsregler bør indsættes.

Efter min mening er bogen p. g. a. sit omfang og sin form mest egnet som opslagsværk, der kan danne grundlag for en nærmere orientering om indhold og anvendelse af bestemte regler. Den meget detaljerede indholdsfortegnelse giver sådan set det bedste indtryk af bogens indhold og opbygning.

Om bogens indhold

I indledningen påpeger RN, at kvindearbejdet har ligget under for en modsætningsfyldt udvikling i efterkrigstiden. På den ene side er kvinderne i stigende grad trukket ud på arbejdsmarkedet, men på den anden side er det kønsopdelte arbejdsmarked blevet bevaret. Også retsudviklingen har været præget af denne dobbelthed, idet ligestillingsproblemerne på den ene side har været genstand for en *retliggørelse* som ligelønsloven og ligebehandlingsloven må ses som udslag af. – Denne lovgivning er på den anden side ikke tilpasset socialt typiske kvinders forhold, og tager f. eks. ikke højde for det kønsopdelte arbejdsmarked, hvorfor virkningerne af lovgivningen bliver begrænset. RN opdeler ligestillingsproblemerne i arbejdslivet i to underproblemer: diskriminationsproblemet og integrationsproblemet.

Ved *diskriminationsproblemet* forstår hun alle former for påbudt, forbudt eller frivillig forskelsbehandling af mænd og kvinder i sammenlignelige situationer (p.3). Terminologisk kommer hun herved til at behandle positiv særbehandling som en form for diskrimination, hvilket forekommer lidt uheldigt.

Ved *integrationsproblemet* forstår hun spørgsmålet om, hvordan arbejdsmarkedet kan ændres, således at socialt kvinde-køn kan integreres i arbejdsstyrken på et rimeligt højt niveau med hensyn til løn- og arbejdsvilkår og således, at kønsopdelingen af arbejdsmarkedet gradvis udjævnes. (p.4)

RN's hovedsynspunkt er, at det er kvindernes integration i arbejdsstyr-

ken, der bør fremmes, mens hun prioriterer afskaffelsen af (den negative) kønsdiskrimination lavere.

Iflg. hendes opfattelse er der to veje til videreudvikling af retsreglerne så integrationsproblemet kommer med:

1. en udbygning af diskriminationsreglerne med en generel ansættelseslov, der fastsætter mindstestandarder for behandling af al arbejdskraft uden begrænsninger a. h. t. løn.
2. en samling af de forskellige planer i det samlede arbejdsretlige system: arbejdsmarkedsmyndigheder, organisationer og virksomheder sammen i en koordineret ligestillingspolitik. (p.6)

I overensstemmelse med min ovenfor fremsatte kritik mener jeg, at RN indsnævrer sin opfattelse af »ligestillingsproblemet« ved at reducere dem til diskriminations- og integrationsproblemer i hendes egen betydning af begreberne.

Hendes fremstilling overbeviser ganske vist om, at det er indenfor disse to områder, problemerne med kvinders tilpasning til rollen som lønarbejdere er dominerende, og derfor også giver sig retlige udslag. Dette gør også hendes analyserende beskrivelse af udviklingstendenserne indenfor disse områder til et særdeles værdifuldt argumentationsgrundlag og et vigtigt arbejdsredskab for alle der beskæftiger sig med kvinders retsforhold. Men fremstillingen ville have været mere fremadrettet, hvis det havde været muligt at fremstille integrationspolitikken mere kritisk.

Efter læsningen af værket står man tilbage med en fornemmelse af, at udviklingen i retning af kvinders permanente integration i arbejdsstyrken nærmest er uomgængelig. At det er en udvikling, der ikke kan hindres og som også bør støttes, er der måske ikke så megen tvivl om – men var det *alt* hvad vi ønskede – en integration i et ikke-kønsopdelt arbejdsmarked og en offentliggjort reproduktion?

I afsnittet om *socialt kvinde-køns retsstilling* har RN nogle relevante betragtninger over forholdet mellem køn og ret og over retten som påvirkningsmiddel overfor sociale forhold:

Socialt kvinde-køn er ikke en »retsfølge«, der fremkommer på grund af bestemte retsregler. – Selve det, at det ikke er retsreglerne, der direkte skaber problemer er imidlertid ikke en begrundelse for, at man ikke skulle bruge retsregler til at løse dem.

I underafsnittet om *familie og arbejde* omtales den familieorienterede debat, væksten i de gifte kvinders lønarbejde (især som deltidsarbejde) og de deraffølgende kombinationsproblemer.

RN mener at støtten til kombinationen af familie og arbejde har været et delmål under andre mere overordnede målsætninger.

I 60'erne var den et middel til at mobilisere arbejdskraftreserver, mens den i dag er et middel til omstrukturering af arbejdsstyrken med sigte på at integrere kvinder i denne.

Hun behandler adskillige konkrete eksempler på udslag af vanskelighederne med at kombinere familie og arbejde.

RN karakteriserer kombinationsproblemet retlige behandling som præget af manglende koordination. Alle myndigheder i familie-, social- og arbejdsmarkedssektorerne har kompetence af betydning for løsningen af problemerne.

Dette område er således et eksempel blandt mange på, at styring og regulering via sektoropdeling har og får flere og flere begrænsninger.

Deltid

I kap. 3 foretager RN en meget grundig behandling af de problemer, der er forbundet med kvinders lave arbejdsmarkedstilknudning (deltidsarbejde).

Deltidsarbejde er et forholdsvis nyt fænomen, der først har fået større udbredelse efter anden verdenskrig. Under krisen sker der en omstrukturering af det kvindelige arbejdsmarked i deltidens favør med reduktion af de heltidsdominerede områder til følge (p.84). RN påpeger de modsætningsfyldte interesser i deltidens beskæftigelse både mellem arbejdsgivere og lønmodtagere og mellem mandlige og kvindelige lønarbejdere indbyrdes.

De fleste mandsdominerede organisationers overenskomster forbyder således deltid, mens de fleste kvindeoverenskomster har udtrykkelige regler herom. Det giver bl. a. anledning til problemer med overtidsbetaling, hvor kvinder typisk er dårligere stillet.

RN konkluderer, at den uafklarede holdning til deltid, som hverken organisationerne eller de statslige institutioner ved, om de skal opfatte som et positivt eller negativt fænomen betyder, at deltid som helhed på arbejdsmarkedet bliver både fremmet og bremset. Den manglende principielle stillingtagen resulterer derfor i en både-og-løsning, der afspejler og derved også fastholder kønsopdelingen af arbejdsmarkedet.

Den forskelsbehandling, der sker, har en helt ukoordineret karakter og illustrerer med hvilken ligeegyldighed deltidens ansattes retsforhold behandles uanset de udgør ca. 40% af den kvindelige arbejdsstyrke.

Kønsopdelingen af arbejdsmarkedet

I dette afsnit undersøger RN uddannelsespolitiske, arbejdsmarkedspolitiske og ligebehandlingspolitiske synspunkter på kønsopdelingen samt behandler enkeltregler, der fastholder eller udjævner kønsopdelingen. Endvidere gennemgår hun det arbejdsretlige apparat og organisationernes holdning til det kønsopdelte arbejdsmarked.

De forskellige forslag – herunder især forslagene om kønskvoteringsordninger behandles og argumenterne for og imod gengives.

Kønsopdelingen i LO-forbundene er efter RN's opfattelse ikke blot en afspejling af arbejdsmarkedets kønsopdeling, men skyldes også de organisationsprincipper, der benyttes, selvom dette ikke er udtryk for en bevidst politik. Den organisatoriske opdeling af det kønsopdelte arbejdsmarked kommer også til at betyde, at dele af det kvindelige arbejdsmarked, som i og for sig hænger sammen, hvis man ser bort fra organisationerne opsplitt-

tes netop gennem disse. Dette gælder f. ex. de store arbejdspladser indenfor social- og sundhedssektoren, hvor der kan være kvindelige medlemmer af både LO og FTF på samme arbejdsplads. Noget tilsvarende gælder ikke de mandlige dele af arbejdsmarkedet, der er adskilte forud for organisationen (p.155).

Ligeløn og ligebehandling

RN mener at tendensen indenfor EF går fra en relativt snæver opfattelse af ligelønsproblemet mod en bredere. Oprindeligt blev ligeløn indført som et middel til at sikre lige konkurrencebetingelser mellem arbejdsgivere i forskellige lande. I forbindelse med 70'ernes ligebehandlingsregler tages ligeløn imidlertid op i et bredere arbejdsmarkedspolitisk perspektiv med sigte på at integrere kvinderne i arbejdsstyrken. (p.206).

Yderligere behandles ligeløn i EF i modsætning til Danmark adskilt fra lavtlønsproblemerne. I afsnittet om Danmark gives en almindelig orientering om overenskomstsyste-met og en indgående behandling af ligelønsloven, der er stærkt præget af organisationernes indflydelse og den styring, de som førnævnt har foretaget via overenskomsterne. Ligelønsloven viger således i alle tilfælde for de kollektive overenskomster og RN mener i det hele taget, at den vil få begrænset betydning. Men den har i sin systematik været forbillede for ligebehandlingsloven og kan derfor alligevel få en vis indirekte betydning.

I afsnittet om *ligebehandling* (p.257f.) undersøger RN de forskellige og sammensatte interesser i en gennemførelse af ligebehandling af mænd og kvinder. På kort sigt kan der være enkelte arbejdsgivere, og mandligt dominerede organisationer, der kan have interesse i at hindre eller bremse ligebehandling, men på langt sigt mener RN at der er en interesse i at fremme ligebehandling, og hun fremsætter i nedenstående citat nogle interessante teser om bl. a. forældelsen af typisk mandlige kvalifikationer:

På den anden side er der en langsigtet interesse i at arbejdskraftens kvalifikationsniveau hæves og der er faktisk en professionalisering igang af offentlig reproduktion, som efterhånden reelt vil åbne kvindedefagene for mænd.

Integration af kvinder i arbejdsstyrken vil også udvide arbejdskraftens kønslige mobilitet, hvilket er i overensstemmelse med den politik til fremme af den faglige og geografiske mobilitet, der har været ført siden ca. 1960 i arbejdsmarkedspolitikken.

Den mangelfulde integration af kvinder giver sig som omtalt udtryk i at kvinder mere end mænd har dobbeltarbejde og at niveauet m. h. t. løn og formentlig også andre arbejdsvilkår er ringere på det kvindelige end på det mandlige arbejdsmarked. Det giver kvinder en interesse i ligebehandling og omvendt kan det give mænd en interesse i at undgå denne. På den anden side er forskellene mellem det kvindelige og det mandlige arbejdsmarked ikke udelukkende i det mandliges favør. Begge undergår strukturændringer hvorved der sker en forskydning fra produktive funktioner i snævrere forstand til formidlende og rep-

roduktive funktioner. Denne udvikling er længere fremme for kvindernes vedkommende end for mændenes, der derfor er mest udsat for social og teknisk forældelse. Mange arbejdsfunktioner i håndværk og industri og mange typisk mandlige ledelsesfunktioner vil formentlig forsvinde eller udhules, fordi de ikke længere er teknisk og/eller socialt nødvendige. Det kan give mænd en interesse i reel lige adgang til moderne kvindefag, for eks. i offentlig reproduktion, hvor fremtidsmulighederne er større. Omvendt betyder det at kvinder ikke har interesse i at erobre en hvilken som helst teknisk og/eller socialt forældet position som mænd indtager på arbejdsmarkedet.

Hvorvidt RN's opfattelser er holdbare føler jeg mig ikke helt i stand til at vurdere, men hvis der er hold i dem, kan de formentlig bidrage til den omvurdering af lønarbejdet og den øvrige del af tilværelsen, der så småt er ved at ske på venstrefløj, hvor (mands-)lønarbejdet i produktionen har været anset for det fundamentale for kapitalismens udvikling og dermed også har været det den politiske aktivitet (og prestige) blev centreret omkring.

Konklusion

Det konkluderende kapitel samler de enkelte afsnits konklusioner op og påpeger igen både den manglende målsætningsdebat og den ukoordinerede indsats overfor de problemer som familie-arbejde kombinationen, den lave arbejdsmarkedstilknytning og det kønsopdelte arbejdsmarked giver anledning til.

RN mener derfor at der i hovedsagen er tre forhold, der bør løses i den kommende tid:

1. forholdet mellem diskriminationsforbud og mindstestandarder,
2. samordning og koordination af den spredte indsats,
3. afklaring af målsætningen, herunder spørgsmålet om i hvilken udstrækning ligebehandlingsproblemer er retlige/retspolitiske problemer.

Hun gennemgår kort de forskellige problemer, der er forbundet med de enkelte forhold, og afslutter med at slå fast, at retspolitiske overvejelser er relevante i en række tilfælde, hvor der er grund til at tro, at målet (ligebehandling) kan fremmes ved hjælp af retsregler.

Den imponerende indsats RN har gjort ved at samle og systematisere et meget uoverskueligt og usammenhængende materiale ud fra synsvinklen – kvinders forhold til lønarbejde – er et stykke retspolitisk pionerarbejde. Og uanset hvilken kritik man vil og kan rette mod de grundlæggende antagelser og selve undersøgelsen har Ruth Nielsen tilvejebragt et solidt argumentationsgrundlag og lagt et grundlag for adskillige videre studier.

Hanne Petersen

En årbog i kvindediskriminering

Anmeldelse af »Årbog i Kvinderet, 1978«, Kvinderetlig skriftserie, Juristforbundets Forlag, Kbh. 78, pris ca. kr. 95.

Engang imellem – i lykkelige øjeblikke f.ex. når morgenmaden står parat med vitaminpiller og det hele – kan jeg finde på at bilde mig selv ind, at ligestillingen generelt mellem mænd og kvinder i dagens Danmark ikke blot formelt men også reelt har det godt.

Så fik jeg et murstensfarvet anmelderexemplar med 300 sider kvinderet i hovedet. Kvinderet er den del af retsvidenskaben, som undersøger sammenhænge mellem kvinde-køn og ret. Og i denne bog fremtræder disse sammenhænge som een stor dokumentation om diskrimination af kvinder, om hvordan kvindernes liv drukner i mandssamfundets præmisser, og om hvordan kvinderne reelt fastholdes i deres undertrykkelse, også selvom de formelt er ligestillede.

»Det är de ojämlika männen som styr samhället. De jämlika har inte tid«. Dette citat fra den svenske sociolog Rita Liljeström kunne stå som fællesnævner for alle bogens 10 artikler. Men hvis de »jämlika« mænd og kvinderne skal få del i samfundets magtkonstellation, kræver det en omrokering og omprioritering af såvel det politiske, det økonomiske og det private liv.

Der er til trods for kvinde-, børne- og ligestillingskommisionerne lang vej igen før diskrimineringen af kvindernes liv og arbejde bliver ophævet – det får man bekræftet igen og igen ved at læse kvinderet. Og at praksis så til fulde lever op til, og ofte overgår bogens – for det meste teoretiske – behandling af stoffet, gør ikke situationen bedre. Det er en spændende og deprimerende bog, selvom de historiske gennemgange af kvinders retsstilling gennem tiderne giver os håb om, at der stadig kan ske fremskridt.

Indhold/form/formål

Bogen består af 10 artikler skrevet af kvindelige jurister, og den behandler ud fra et kvinderetsligt perspektiv følgende områder: ligestilling, barselslovgivning, privat- og familieret, socialret, offentlig arbejdsret, voldtægt samt kvinders deltagelse i politisk arbejde.

Formålet med bogen er iflg. redaktionskomiteen, dels »at præsentere den nyeste forskning indenfor kvinderetten«, dels »at tilstræbe at afspejle alt, hvad der faktisk foregår indenfor kvinderetten«, samt »at blive binde-